

M U Z E U L Ț Ă R I I C R I Ș U R I L O R

CRISIA

LV

O R A D E A • 2 0 2 5

DIN ISTORIA PAROHIEI GRECO-CATOLICE GRUILUNG (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX – LEA – PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX)

Ioan CIORBA*

FROM THE HISTORY OF THE GREEK CATHOLIC PARISH OF GRUILUNG (SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY – FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY) ABSTRACT

This article aims to follow the history of the small Greek Catholic parish in the town of Gruilung over a period of almost 90 years. Based on important press articles and unpublished information extracted from various archival funds, we have concluded that a whole series of important events for the Greek Catholic faithful in the town and the surrounding region took place there.

Even though they changed often, the priests in this parish proved to be good administrators and orators. Thanks to their efforts, Greek Catholicism spread (especially in the first half of the 20th century) to other towns, a fact that will bring them numerous accusations from representatives of the Orthodox Diocese of Oradea.

The beautiful evolution of this community was seriously disrupted by the outbreak of World War II and, subsequently, by the installation of the communist regime. Under pressure from the new authorities, the population was forced to convert to Orthodoxy, and some of the priests who worked here were sentenced to long periods of detention

Keywords: Gruilung, Greek Catholic, parish, priests, Episcopate.

Situată la 28 km sud-est de Oradea, localitatea Gruilung aparține din punct de vedere administrativ de comuna Lăzăreni. Ea a făcut parte, de-a lungul intervalului de timp pe care ni l-am asumat în prezentele pagini, din categoria sutelor de așezări din arealul bihorean care și-au dus existența în cadre ordinare, având o istorie liniară și repetitivă, fapt pentru care a intrat mai puțin în atenția creatorilor de memorie istorică. În condițiile în care aici – conform mărturiilor documentare avute la îndemână – nu a existat o unitate de învățământ până în anul 1927, principala instituție care și-a asumat rolul de a contribui la educarea populației, combaterea viciilor (mărturiile documentare consemnează că în cadrul comunității erau des întâlnite mai cu seamă violența fizică și verbală, alcoolismul și concubinajul) și civilizarea moravurilor a fost Biserica. La început de credință ortodoxă, marea majoritate a sătenilor au îmbrățișat începând cu primăvara anului 1860 greco-catolicismul, situația menținându-se pe aceste coordonate până în primii ani de după încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial.

Modificarea structurii confesionale a Gruilungului a avut loc într-un context complex, cu grijă și eficiență valorificat de către episcopul Vasile Erdeli pentru consolidarea pozițiilor Bisericii

* Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal / Universitatea din Oradea, Centrul de Studii Interdisciplinare;
e-mail: ciorbaionut@yahoo.com.

Române Unite cu Roma în părțile apusene ale spațiului românesc. Alături de mai buna echipare și dotarea cu cele necesare a instituțiilor de învățământ teologic din arealul aflat sub jurisdicția sa, a efectuat și numeroase vizitațiuni canonice, ușurându-i efortul de înțelegere a realităților din teren, precum și pe cel de transformare a enoriașilor în credincioși sinceri, smeriți în raporturile cu divinitatea și bunii cetățeni.

Un rol important în aplicarea și dezvoltarea acestei strategii a fost alocat creșterii numărului de suflete, obiectiv care a reclamat din partea diriguitorilor destinelor greco-catolicismului mult tact și implicare. Efortul reclamat însă de atingerea acestui obiectiv se va vedea în multe cazuri răsplătit, scenariul trecerii gruilunganilor la greco-catolicism repetându-se exact în aceeași perioadă în cadrul altor localități bihorene (Bălnaca, Beznea, Cihei, Ciocaia, Dicănești, Dobricionești, Drăgești etc.) ori din Banat¹.

Nu avem până în prezent decât o singură mărturie în legătură cu motivul principal pentru care locuitorii din Gruilung au decis părăsirea ortodoxismului și îmbrățișarea greco-catolicismului și ea i se datorează învățătorului de aici, Ioan Lile, autorul unei monografii (rămasă sub formă de manuscris) a localității, întocmită în cursul anului 1941, la care vom face și noi referiri de mai multe ori în cursul prezentelor rânduri. Potrivit consemnării sale, „Satul a trecut la unire ca și celelalte sate fiind amăgit cu bani și să nu plătească bir la preotul ortodox, după spusele oamenilor”². În condițiile în care autorul se va arăta impresionat de caracterul și activitatea bisericească și administrativă a unor slujitori ai bisericii greco-catolice din localitate, precum Ioan Gârleanu, Gheorghe Ignat, Ioan Ladan sau Gheorghe Vamoșiu (întâlnit uneori și în varianta Vameșiu), credem că nu poate fi acuzat de nesinceritate sau de partizanat ortodox și, prin urmare, putem reține acest argument, mai cu seamă că el s-a bazat mărturiile locuitorilor satului. Putem adăuga aici faptul că el a fost invocat și anterior în repetate rânduri de către tabăra ortodoxă, evident nemulțumită de hemoragiile confesionale care o făcuseră să piardă și anterior mai multe suflete. Cu certitudine însă acesta nu a fost singurul, celelalte trebuind căutate în buna activitate a celor responsabili cu convingerea locuitorilor să facă acest pas (în acest sens remarcându-se preotul Alexandru Farkas)³ ori în perspectivele mai generoase pe care aceștia și le imaginau în urma integrării rapide și depline în rândul comunității greco-catolice.

Ultimul preot ortodox al localității, respectiv Dimitrie Mangra a fost localnic și va activa în intervalul 1853 – 25 mai 1860, după schimbarea geografiei confesionale a localității el continuându-și activitatea în Lupoia. Lista slujitorilor greco-catolici a fost deschisă de Ilie Darabant, cu o activitate întinsă pe parcursul intervalului 15 iunie 1860 – decembrie 1874. Cercetări recente în legătură cu acesta au scos la iveală câteva date biografice importante, de reținut fiind îndeosebi faptul că inclusiv el s-a integrat corpului sacerdotal al Bisericii greco-catolice după ce absolvise Institutul Teologic Ortodox din Arad și a fost hirotonit ca preot pentru comunitatea ortodoxă din Dicănești (unde acesta s-a și născut în anul 1822 și va fi înmormântat

¹ Iacob Radu, *Istoria diecezei române-unite a Orăzii-Mari, scrisă cu prilejul aniversării de 150 de ani dela înființarea aceleia, 1777-1927*, Oradea, 1932, p. 113.

² Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale (în continuare: SJBhAN), *Fond Prefectura județului Bihor* (monografii), dos. nr. 46, f. 64.

³ În dreptul acestuia se va putea contabiliza o excelentă activitate de prozelitism, vizibilă, de pildă, în cazul localității Drăgești, integral trecută la unire în 1856, sau Vintere și Dumbrăvița Mică, unde va readuce la greco-catolicism o parte din cei care părăsiseră această confesiune în 1848. Iudita Călușer, *Episcopia greco-catolică de Oradea*, Oradea, 2000, p. 183.

spre finalul anului 1898), fiind introdus în funcție de către episcopul Gherasim Raț⁴. I-au urmat Iuliu Vlas (preot în intervalul ianuarie 1875 – august 1882), Simion Milian (administrator din februarie 1883 până în octombrie 1884), Teodor Moza (1 noiembrie 1884 – iunie 1904, absolvent și el al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad), Teodor Dringău (august 1904 – noiembrie 1910; alături de funcția sacerdotală și-o va asuma pentru un timp și pe cea educativă), Iuliu Pataky (administrator din noiembrie 1910 până în martie 1911), Ioan Ghent (paroh local în debutul anului 1911 după care parohia a rămas vacantă, fiind administrată de Papp Ioan, preot în Dicănești; în intervalul iulie 1918-1919 acesta din urmă va deveni paroh local în Gruilung, postul rămânând ulterior iarăși vacant și administrat de preotul Ioan Ghent, ajuns între timp slujitor bisericesc în Drăgești), Petru Iancic (preot în intervalul 1 noiembrie 1919 – 26 septembrie 1920), Eugen G(h)enț (decembrie 1920 – decembrie 1922), Gheorghe Marta (martie 1923 – august 1923), Cornel Marian (administrator intermediar între 31 decembrie 1923 – martie 1924); Romul Mihalcea (administrator parohial martie-octombrie 1924); Traian Tamaș (administrator ianuarie-iunie 1925), Cornel Marian (suplinitor din Vintere – 1925), Simion Iscan (administrator din Drăgești – 1927), Petru Vancu (aprilie 1927 – mai 1929), Ioan Gârleanu (octombrie 1929 – iulie 1931), Gheorghe Ignat (Iulie 1931 – februarie 1932), Ioan Ladan (februarie 1932 – septembrie 1940), Gheorghe (Ghiță) Vamoșiu (din 1940)⁵.

O primă și rapidă concluzie care se degajă cu ușurință din inventarierea intervalelor în care toți cei enumerați mai sus și-au exercitat funcția în cadrul acestui oficiu parohial indică mai cu seamă cadența accentuată a acestora (uneori mărginită la intervale de doar câteva luni), precum și faptul că în destule situații grija sufletelor a trebuit încredințată unor preoți din alte sate. Instabilitatea de la nivelul parohiei Gruilung trebuie pusă în ecuație (și) cu situația eco-demografică a localității (populație săracă, relativ izolată de alte comunități și puțin numeroasă, trăind mai ales din activități agricole și forestiere), dar și în imposibilitatea Episcopiei Greco-Catolice de Oradea de a asigura preoți pentru toate parohiile din cuprinsul său, în pofida încercărilor repetate de a acoperi acest neajuns. Acceptarea unor slujitori bisericești formați în medii ortodoxe și abia mai apoi convertiți este, credem noi, o bună dovadă în acest sens. Se cuvine precizat tot în acest loc și că pentru unii dintre acești slujitori bisericești activitatea desfășurată în Gruilung a reprezentat o etapă pregătitoare pentru accederea la funcții mult mai importante (Cornel Marian va deveni, de pildă, protopop al Holodului în primii ani ai celui de-Al Doilea Război Mondial) sau pentru consolidarea rolului de promotor cu o largă recunoaștere a intereselor greco-catolicismului (cazul lui Ioan Gârleanu, vezi mai jos).

Având hramul Sfântului Nicolae, biserica greco-catolică din Gruilung⁶ se va dezvolta într-un ritm rapid, indiferent dacă ne raportăm la totalul locuitorilor satului sau la dinamica generală a populației greco-catolice din regiunea centrală a Bihorului. În anul 1867 numărul credincioșilor

⁴ Ierom. Gabriel-Florian (Grigore) Borzoș, *Preoții Eparhiei Greco-Catolice de Oradea și familiile lor, în documente arhivistice. I Preoți hirotonisiți (1723-1873)*, Oradea, 2022, p. 268.

⁵ SJBhAN, *Fond Prefectura județului Bihor* (monografii), dos. nr. 46, f. 64v-66v.

⁶ În bine cunoscuta sa lucrare dedicată comitatului Bihor, Borovszki Samu precizează că biserica din localitate a fost construită în anul 1860 (Borovszki Samu, *Bihar vármegye és Nagyvárad*, Budapest, 1901, p. 92). Având în vedere faptul că trecerea populației la greco-catolicism a fost aproape totală, e de presupus mai degrabă că cea veche, ortodoxă, a fost transformată în greco-catolică. Pe de altă parte, ținând cont de faptul că mult timp lăcașul de cult va apărea consemnat documentar ca fiind construită din lemn, nu ar fi exclus ca într-adevăr în acel an să se fi ridicat o biserică nouă, lucru absolut posibil în condițiile existenței unor mari suprafețe forestiere în apropierea localității, fapt în măsură să scutească comunitatea de contribuții bănești semnificative.

a ajuns la 252 de suflete, de parohia din Gruilung aparținând în calitate de filii și localitățile Cărănzul, Cărăndeni, Calea Mare, Lăzăreni și Miheleu⁷ (această stare de lucruri va continua să se manifeste și în primii ani ai secolului următor)⁸. Populația satului a ajuns să totalizeze, în anul 1880, 238 de suflete, numărul celor de confesiune greco-catolică fiind covârșitor (228 de persoane), ortodocșii declarându-se doar 8 persoane, iar două erau de religie izraelită⁹; în 1900 raportul favorabil populației greco-catolice se va accentua și mai mult, aceasta ajungând să numere 252 de suflete dintr-un total de 254 de locuitori¹⁰, pentru că în 1910 numărul lor să ajungă la 276 de suflete (adăugându-li-se 5 izraeliți)¹¹; populația satului va crește apoi într-un procent însemnat, ajungând în 1930 la un total de 474 de persoane, din care 309 erau greco-catolici, 134 bapțiști, 29 ortodocși, o persoană era de religie mozaică, iar o alta a fost înregistrată la categoria „Alte religii și secte”¹². Credem că creșterea la fel de spectaculoasă a numărului de bapțiști poate fi pusă și ea în legătură cu instabilitatea de la nivelul conducerii oficiului parohial greco-catolic, ea evidențiind încă o dată lungă perioadă de căutare reclamată de această nouă comunitate. La finele anului 1931 numărul greco-catolicilor a ajuns la 347 de suflete¹³, scăzând la capătul anului 1932 la 311 suflete¹⁴ și la 293 în anul 1933 (scădere imputată însă dinamicii demografice, respectiv deceselor și emigrărilor)¹⁵. În sfârșit, la cumpăna anilor 1941/1942 populația satului va ajunge la un total de 527 de suflete, din care greco-catolici s-au declarat 362 de persoane, 40 de confesiune ortodoxă, iar 125 au fost încadrați la categoria „alții”¹⁶.

Un rol foarte important în consolidarea pozițiilor greco-catolicismului nu doar în Gruilung ci și în alte așezări din vecinătate, ba chiar și din toată partea centrală și sudică a Bihorului, va reveni cu începere din a doua parte a anului 1929 călugărilor franciscani, recunoscuți pentru zelul arătat pe tărâmul apostolatului, temeinic ancorat într-o conduită exemplară și o accentuată renunțare la sine. La solicitarea episcopului Valeriu Traian Frențiu, în localitatea Drăgești au sosit doi reprezentanți ai acestui ordin (aparținând Fraților Minori ai Conventului din Provincia Sf. Iosif din Moldova), instalarea lor făcându-se la data de 20 octombrie în prezența protopopului de Beiuș. Celui dintâi, Dominic Niculăeș, doctor în filozofie, îi va fi încredințată comunitatea din

⁷ *Monografia comunei Lăzăreni*, coord.: Gabriel Moisa, Oradea, 2007, p. 183-184.

⁸ *Schematismus venerabilis cleri Magno-Varadiensis graeci ritus catholicorum ad annum Jesu Christi 1909*, Oradea, 1909, p. 148.

⁹ *Magyar-zsidó szemle*. Szerkesztik Bacher Vilmos és Bánóczi József, Budapesta, 1884, vol. I, p. 450; *Erdély településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) megoszlása (1850-1941)*, Budapesta, 1991, p. 51; *Recensământul din 1880. Transilvania*, coord.: Traian Rotariu, Maria Semenici, Cluj-Napoca, 1997, p. 68-69.

¹⁰ *Recensământul din 1900. Transilvania*, coord.: Traian Rotariu, Maria Semenici, Mezei Elemer, Cluj-Napoca, 1999, p. 138-139.

¹¹ *Recensământul din 1910. Transilvania*, coord.: Traian Rotariu, Maria Semenici, Mezei Elemer, Cluj-Napoca, 1999, p. 128-131. Între datele oferite de recensăminte și cele cuprinse în Schematismele Episcopiei Greco-Catolice de Oradea există mici diferențe. Astfel, în Schematismul pe anul 1900 localitatea este menționată doar cu greco-catolici (259 de suflete), în timp ce în anul 1909 sunt pomeniți 242 de greco-catolici, 47 de ortodocși și 5 izraeliti. *Schematismus historicus venerabilis cleri diocensis Magno-Varadiensis graeci ritus catholicorum pro anni jubilarum 1900 restaurata Sancta Unione anno 200*, Oradea, 1900, p. 207; *Schematismus venerabilis cleri Magno-Varadiensis graeci ritus catholicorum ad annum Jesu Christi 1909*, Oradea, 1909, p. 148.

¹² *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, publicat de Dr. Sabin Manuilă, vol. II, *Neam, Limbă maternă, Religie*, București, 1938, p. 552.

¹³ SJBhAN, Fond Protopopiat greco-catolic Beiuș, dos. nr. 113, f. 48.

¹⁴ *Ibidem*, dos. nr. 114, f. 14.

¹⁵ *Ibidem*, dos. nr. 117, f. 219.

¹⁶ *Idem*, *Fond Primăria Lăzăreni*, dos. nr. 15, f. 193.

Drăgești, în timp ce însoțitorului său, Ioan Gârleanu¹⁷, îi va reveni păstoria sufletelor credincioșilor din Gruilung și Dicănești.

La foarte puțin timp după instalare cei doi sunt consemnați ca organizând (la 24 noiembrie 1929) Jubileul papei Pius al XI-lea, evenimentul constituindu-se într-un excelent prilej de reculegere și reconfortare mentală pentru credincioși, la această atmosferă contribuind din plin și seria de predici bine alcătuite și prezentate acestora cu câteva zile în avans, astfel încât „mulți s-au apropiat de sfintele Taine și au împlinit condițiunile cerute pentru dobândirea Indulgenței depline acordate de Sf. Părinte cu această ocazie”. S-au mărturisit și cuminecat cu acest prilej un număr de aproximativ 160 de persoane din care circa 40 erau din Gruilung¹⁸.

De altfel, decizia conducerii Episcopiei Greco-Catolice de Oradea se va dovedi inspirată, activitatea comună a acestora cumulând o serie de reușite, importanța lor depășind necesitățile micilor lor parohii, dovedindu-se, în schimb, utile întregii spiritualități greco-catolice bihorene. Ne putem rezuma, spre exemplificare, să amintim de faptul că biserica parohiei din Drăgești va deveni loc de pelerinaj, atrăgând mii de pelerini (până în 1948) în prima duminică de după data de 13 iunie (când în calendarul greco-catolic este sărbătorit Sfântul Anton din Padova, cel sub a cărui hram funcționa acest edificiu)¹⁹. Deși scurtă, șederea lui Ioan Gârleanu își va pune pecetea în mod decisiv pe destinul credincioșilor gruilingani, mai multe mărturii contemporane reținând în legătură cu el o intensă activitate lucrativă („Munca îl caracterizează în toate domeniile”, consemna Ioan Lile. „Prin muncă și cole(c)te a ridicat actuala biserică din Gruilung de cărămidă. Biserica are hramul Preacuratei Născătoare”), cu efecte vizibile deopotrivă în plan administrativ și pe tărâm pastoral. Expresivă în acest sens rămâne și mărturia dascălului din Lăzăreni Ion Bradu de la finalul anului 1946, calitățile sale de bun teolog fiind dublate, în opinia acestuia, de numeroase altele din sfera altruismului²⁰.

Ridicarea de către el a unei noi biserici pentru această comunitate (de altfel se va remarca la acest capitol și în cazul localității învecinate Calea Mare, unde pentru noii trecuți la greco-catolicism va ridica după 1931 o biserică nouă) va rămâne adânc întipărită în memoria colectivă a sătenilor din Gruilung, acest gest răspunzând unei nevoi pe care aceștia o reclamau deja de mult timp. Starea primului edificiu religios a început să se deterioreze rapid, în jurul anului 1888 ea fiind supusă unor ample lucrări de reparații. Deși utile, acestea nu au putut stopa decât parțial degradarea sa, impunând-se tot mai accentuat zidirea unui lăcaș nou.

Două protocoale întocmite cu prilejul unor vizitațiuni canonice din primii ani ai secolului XX, mai exact din 1909²¹, respectiv 1911²², consemnează și ele faptul că în ambele momente biserica a fost găsită ca aflându-se într-o „stare rea”. E drept că interiorul ei era păstrat curat și că era prevăzută cu vase și ornate sacre. În schimb, terenul din vecinătatea ei fusese găsit curat în

¹⁷ Ioan M. Gârleanu (numele lui apare în multe surse și sub forma Gârleanu, iar prenumele în varianta Ion) s-a născut la Butea (Iași), într-o comunitate în care și în prezent există un mare număr de romano-catolici. La vârsta de 20 de ani a intrat în Ordinul Fraților Minori Conventuali și la Seminariul de la Hălăucești (Iași), după care va studia filosofia și teologia la Roma. În 1922 va fi hirotonit preot. A fost un prolific și apreciat autor de poezii religioase. Sursele documentare îl surprind desfășurând o bogată activitate pentru cauza greco-catolicismului (predici, conferințe). A murit la data de 15 martie 1944 la Săbăoani (Neamț). *Ion M. Gârleanu, Poezii și comentarii*, vol. I, *Poezii*, ediție îngrijită de fr. Iosif Bisoc, Roman, 2003, p. 10.

¹⁸ *Vestitorul*, nr. 23-34, 1929, p. 14.

¹⁹ *Unirea*, nr. 23, din 6 iunie 1936, p. 4.

²⁰ *Monografia comunei Lăzăreni*, p. 185-186.

²¹ SJBhAN, *Fond Episcopia Greco-Catolică de Oradea*, dos. nr. 28, f. 50-51.

²² *Ibidem*, f. 143-144.

primul an din cele două momente anterior amintite și „puțin curat” în cel secund, fapt care trebuie pus și el în relație cu perioada de instabilitate de la nivelul acestui oficiu parohial, rămasă vacantă în exact acest interval, destinele comunității fiind încredințate preoților din Drăgești și Dicănești. Se preciza și că pentru slujitorii bisericești exista o casă parohială (cu o lungime de 12 m și o lățime de 5 m, acoperită cu șindrilă), construită în anul 1888 din material lemnos, având trei încăperi, o bucătărie („culină”) și o cămară.

În lipsa unor alte intervenții hotărâtoare asupra structurii sale, biserica din localitate a continuat să se degradeze, trebuind dărâmată în anul 1918, operațiunea desfășurându-se astfel încât o parte a materialului să poată fi refolosit (parțial el va fi vândut în jurul anului 1930 contra sumei de 600 de lei). La o accentuată degradare va fi supusă și casa parohială, comunitatea luând decizia vinderii ei în vara anului 1920, banii obținuți urmând a fi folosiți și ei pentru ridicarea noii biserici. Răstimpul lung (12 ani) în care credincioșii au rămas fără edificiu religios nu a însemnat doar privarea acestora de un spațiu sacru în care să se poată închina, mulțumi divinității pentru ajutor sau adresa rugăminți în momentele dificile din viața individuală sau colectivă, ci și o consistentă lovitură pentru blocul greco-catolic de aici, materializată prin îmbrățișarea de către peste o sută de persoane a confesiunii baptiste. Serviciile religioase au fost ținute în acest interval într-o cameră, modestă ca dimensiuni, închiriată de la localnicul Iosif Hoduț contra unei sume de 500 lei pe an (pentru inventarul bisericesc din acest moment, vezi Anexa).

Ridicarea unei noi biserici (care va fi așezată sub hramul „Nașterea Preacuratei Vergure Maria”) s-a făcut exact la un an de la sosirea lui Gârleanu în localitate și ea a reclamat un efort financiar și material consistent și o bună colaborare cu forul episcopal orădean, autoritățile județene și locale, locuitorii satului, diverșii filantropi etc., relaționarea dintre toate părțile implicate fiind cu multă pricepere mediată de către acesta. Potrivit unui articol apărut în *Vestitorul*²³ la începutul lunii noiembrie a anului 1930, însuși Sfântul Scaun a contribuit pentru acest proiect cu suma de 5000 de lire italiene (echivalentul sumei de 43 000 de lei). Diverse ajutoare au venit apoi din partea episcopului Valeriu Traian Frențiu (15 000 kg var, 12 vagoane de piatră, 16 000 cărămizi și material lemnos); acoperișul (în valoare de 30 000) de lei a fost suportat de localnici, contribuția acestora fiind întregită de numeroase cărașii; autoritățile locale au pus de asemenea la dispoziție lemn de construcție și o sumă provenită din comercializarea a 200 metri de lemn pentru foc²⁴; importante prin cuantumul lor au fost și sumele provenite din apelurile lansate de Gârleanu: 17 000 de lei de la credincioșii din Beiuș, 15 000 de lei de la cei din Lugoj, 6400 de lei de la o călugăriță româncă care activa în Alexandria (Egipt), 5000 de lei de la autoritățile județene etc., ele vădind încă o dată dedicarea sa totală pentru finalizarea cu succes a acestui demers; nu trebuie omisă, desigur, nici contribuția profesorului Ioan Bușiția din Beiuș, care a pictat iconostasul, donând în plus și o serie de icoane.

Ceremonia de sfințire a bisericii a avut loc în duminica zile de 19 octombrie 1930 și credem că prin amploare, prin pregătirile făcute pentru buna ei desfășurare și, mai cu seamă, prin prezența a numeroase fețe bisericești și ai unor oficiali importanți (între aceștia regăsindu-se și prefectul Bihorului, dr. Petru Popoviciu, sau deputatul țărănist D. Popescu-Ceica) a fost cel mai

²³ *Vestitorul*, nr. 21, 1 noiembrie 1930, p. 4.

²⁴ Demersurile sale vor avea însă ca efect imediat ostilizarea și mai accentuată a taberei ortodoxe, dar și a celei baptiste, cea din urmă publicând în „Lumina” o presupusă adresă întocmită de către el și adresată Prefecturii prin care-i solicita să nu-și dea concursul pentru dezvoltarea comunității din Gruilung. Se pare că, potrivit deciziilor autorităților comunale din Gruilung și Lăzăreni, din vinderea celor 200 metri cubi de lemn a 5-a parte trebuia cedată tocmai comunității baptiste. *Lumina*, an II, n. 39, Oradea, septembrie 1930, p. 2-3.

mediatizat moment din istoria de până atunci a localității, desfășurarea sa găsimu-și ecou nu doar în presa locală, ci și în cea centrală²⁵. A fost cu certitudine un eveniment important în istoria localității, scoțând, fie și temporar, membrii acesteia din mrejele unei existențe cotidiene anoste. Sărbătoarea nu a fost însă o afacere exclusivă a lor, la ea participând numeroși cetățeni (inclusiv ortodocși sau de etnie maghiară și evreiască) din arealele învecinate, a căror număr s-a ridicat, potrivit estimărilor *Vestitorului*, la peste 5000 de persoane.

Modul efectiv de desfășurare a evenimentului și prezentarea etapelor sale principale și-au găsit o bună reflectare în paginile *Tribunei* din Oradea²⁶. Parcurgerea rândurilor consacrate acestuia lasă să se înțeleagă minuțiozitatea cu care au fost tratate toate detaliile, dar și buna conlucrare a elitei locale. Merită aici subliniată și implicarea în buna desfășurare a lucrurilor a notarului Alexandru Popescu din Lăzăreni (el însuși prezent la festivitate, alături de familie), din inițiativa sa luându-se măsuri de reparare și pregătire a drumului dintre Lăzăreni și Gruilung, astfel încât acesta să poată fi parcurs de către invitați cu mașina. Gestul său se cuvine menționat aici mai cu seamă în contextul în care el însuși era un ortodox fervent (se înscrisese în tinerete la Academia Teologică din Sibiu, dar va trebui să renunțe la cursuri după moartea tatălui său), opunându-se mai apoi încercărilor de răspândire a greco-catolicismului în cadrul notariatului său.

Sosirea în Gruilung a episcopului Valeriu Traian Frențiu și a celorlalte notabilități a avut loc dimineața, la ora 09:00. Pentru primirea acestora a fost amenajat în dreptul școlii primare a satului un arc de triumf, salutul de întâmpinare fiind rostit de către dascălul locului, Ioan Dărăbean. Atmosfera de sărbătoare a fost fericit întregită de corul teologilor din Oradea. A urmat o cuvântare a părintelui Ioan Gârleanu, după care participanții s-au îndreptat spre biserică în ambianța unor cântece religioase compuse chiar de către acesta. Liturghia din cadrul noului lăcaș de cult (în a cărui altar fuseseră așezate „moaștele sfinților martiri Gratus, Amanda și Redempta”, în timp ce pe altar a fost așezată „o bucatăcă veritabilă din adevărata Cruce a dlui Hristos”) a fost săvârșită de către episcop. Ulterior în curte au fost slujite clopotele (donate de un alt slujitor bisericesc, pe nume Iosif Tălmăcel), s-a înconjurat biserica, iar episcopul a ținut o cuvântare în cursul căreia, între altele, a laudat activitatea lui Ioan Gârleanu și a mulțumit tuturor celor care au sprijinit materializarea acestui proiect. S-a intrat apoi iar în lăcașul de cult, trecându-se la actul propriu-zis de târnosire. La final s-a ținut un parastas pentru toți răposații localității, întreaga acțiune încheindu-se cu o agapă desfășurată în școală.

Consolidarea poziției Bisericii Unite cu Roma în regiunea centrală a Bihorului în localități precum Gruilung, Drăgești sau Dicănești va fi însoțită de o serie de alte treceri de la ortodoxie la greco-catolicism în câteva din așezările din vecinătate (Calea Mare, Mierlău etc.), dar și de debutul unor intense dispute între cele două tabere, opiniile lor fiind făcute cunoscute publicului larg prin intermediul organelor de presă ale celor două episcopii (*Vestitorul*, respectiv *Legea românească*), dar și a *Unirii* din Blaj sau a cotidianului *Universul* din București. Narativul părții ortodoxe se va dezvolta în jurul ideii că tabăra opusă, reprezentată prin personaje în rândul cărora sunt adesea menționați și preoții din Gruilung, încearcă prin fel de fel de mijloace scandaloase și promisiuni amăgitoare să câștige noi suflete; drept replică, acesteia i s-a transmis că schimbarea confesiunii e străină de orice ingerințe venite pe filieră instituțională greco-catolică și că, preponderent, ea se fundamentează pe atașamentul sincer al noilor convertiți, ancorat în calitatea

²⁵ Într-o manieră succintă desfășurarea sa a fost, de pildă, anunțată cititorilor ziarului *Dreptatea*, oficiosul Partidului Țărănesc din București, *Dreptatea*, nr. 910, 19 octombrie 1930, p. 3.

²⁶ *Tribuna*, nr. 41, 26 octombrie 1930, p. 2.

corpului sacerdotal, a actelor liturgice și a predicilor pline de miez și învățătură. Începută în chiar debutul anilor '30, această dispută va continua cu intensitate până la izbucnirea secundului război mondial, cheltuind de ambele părți mari resurse de energie.

Dintr-un Proces verbal cu referire la progresul înregistrat de învățământul religios în unele localități aparținând de protopopiatul greco-catolic de Beiuș pe parcursul anului școlar 1930-1931 aflăm că în acel moment Gruilungul era filie, aparținând de Dicănești²⁷. Într-un alt document din cursul lunii octombrie a anului 1931 se consemnează că cele două localități formau o parohie, de ea aparținând, ca filie, Calea Mare²⁸.

De bune referințe în amintita monografie a localității întocmită de către dascălul Ioan Lile va beneficia și preotul Gheorghe Ignat, chiar dacă activitatea sa la cârma acestui oficiu parohial a durat puțin peste jumătate de an. Apreciat ca având o bună pregătire teologică și o extraordinară capacitate de muncă, el va juca un rol important în ridicarea mănăstirii de la Drăgești. Calitățile oratorice i-au înlesnit ținerea unor predici cu un bun efect în rândul credincioșilor. O dare de seamă întocmită de către el în legătură cu „funcțiunile sacre” efectuate în Gruilung pe parcursul anului 1931 indică faptul că au fost săvârșite aici un număr total de 23 utrenii, 60 de liturghii, 122 predici, 16 botezuri, 472 de mărturisiri, 507 cuminecături, 7 înmormântări, 48 paraclisuri sau acatisturi, 31 de cercetări ale bolnavilor și aproape 40 de ore de catehizare²⁹.

În debutul lunii august a anului 1931 episcopul Valeriu Traian Frențiu informa Protopopiatul din Beiuș în legătură cu decizia sa de instalare a lui Gheorghe Ignat în Dicănești, solicitând mijlocirea introducerii lui în noua parohie³⁰. Rezultă de aici că, între timp, cele două s-au separat. „Introducerea oficioasă” va avea loc la data de 26 octombrie³¹, fără ca acest lucru să însemne ruperea sa totală de credincioșii din Gruilung. Bunăoară, scuzându-se față de conducerea protopopiatului beiușan în legătură cu neparticiparea sa la adunarea preoților din toamna aceluia an, el invocă în favoarea sa, între altele, și faptul că a fost reținut de solicitarea unui bolnav din Gruilung³², căruia, cel mai probabil, i-a oferit asistență religioasă. Exemplul de mai sus poate fi completat de cazurile în care a trebuit să-i suplinească parțial pe preoții din Gruilung în situațiile în care, din motive obiective, aceștia trebuiau să părăsească localitatea.

O caldă prezentare va fi făcută de către Ioan Lile și preotului Ioan Ladan, cel care va beneficia, în sfârșit, de o mai lungă perioadă la conducerea acestui oficiu parohial (februarie 1932 – septembrie 1940). Aprecierile la adresa sa vor viza atât caracterul și pregătirea sa („A fost un om foarte aspru cu cei necredincioși și vițioși (...). A avut pregătirea științifică și morală necesară cea ce l-a făcut să rabde de multe ori și foame în aceste locuri sărăcăcioase sacrificându-și viața pentru credincioși și nevoile lor”), cât și activitatea pe tărâm bisericesc³³, filantropic („Ș-a făcut

²⁷ SJBhAN, *Fond Protopopiat Greco-Catolic Beiuș*, dos. nr. 112, f. 218 v. Cu referire la Gruilung, de pildă, se preciza că ar fi trebuit să urmeze cursurile un număr de 60 de elevi, dar la examen s-au prezentat 48. Un număr de 40 de copii s-au cuminecat cu prilejul sărbătorii pascale. S-a menționat totodată că cei tineri frecventează în mod regulat biserica în zilele de duminică sau cu prilejul sărbătorilor, dar că sunt lipsiți de cărți de rugăciuni. La fel se vor prezenta lucrurile și în anul școlar 1934-1935. *Ibidem*, dos. nr. 120, f. 140.

²⁸ *Ibidem*, dos. nr. 112, f. 363.

²⁹ *Ibidem*, dos. nr. 113, f. 95; pentru aceleași activități, cu unele diferențe ale valorilor, a se vedea și *Ibidem*, f. 73-74.

³⁰ *Ibidem*, dos. nr. 112, f. 397.

³¹ *Ibidem*, f. 395.

³² *Ibidem*, f. 468.

³³ În primăvara anului 1935, de pildă, a ținut timp de o săptămână în cadrul parohiei Gruilung un curs de misiuni, cuminecând 78 de persoane. În ultima zi a organizat și o procesiune care a presupus deplasarea până la o cruce amplasată în zona centrală a localității, unde a fost rostită o predică, programul continuând cu întoarcerea la biserică

pe deplin datoria făcând în fiecare duminică și sărbătoare 2 slujbe. S-a interesat foarte mult de cei bolnavi, ducându-i la medic și cumpărându-le medicamente”, cât și în domeniul școlar, menționând că în calitate de președinte al comitetului școlar a depus eforturi pentru ridicarea unei noi școli, din cărămidă. Îi va aduce, totuși, și o imputare („În unele locuri s-a amestecat prea mult în chestiunile particulare ale locuitorilor din care cauză de unii a fost urât”) rezultată însă, cel mai degrabă, din dorința lui de a combate orice viciu din cadrul comunității sale și de a instaura peste tot o disciplină morală desăvârșită.

O sumă consistentă de documente fac apoi referire la intensă sa activitate administrativă, surprinzându-l, de pildă, trimițând forurilor superioare bisericești „coale” după modelul celor două sigilii ale bisericilor din Gruilung și Dicănești³⁴, luând parte, alături de dascălul din Lăzăreni Ion Bradu (el însuși greco-catolic) și de câțiva credincioși din Gruilung la congresul AGRU al organizației eparhiale din Oradea care se va desfășura la 1 iunie 1935 la Beiuș³⁵, participând la exerciții spirituale în cadrul Seminarului Teologic din Oradea³⁶ sau înaintând o fotografie a cantorului Mihai Dumitrașcu, precum și o chitanță cu achitarea sumei de 25 de lei în contul cărora acesta urma să primească un carnet în baza căruia putea călători cu trenul la clasa a II-a beneficiind de o reducere de 50 %³⁷.

O altă inițiativă importantă pe care o va avea la sfârșitul anului 1935 și pe care o va dezvolta împreună cu Gheorghe Ignat (ajuns între timp administrator parohial în Drăgești) și cu Iosif Iacob (administrator parohial în Dicănești) va viza scoaterea celor trei parohii de sub jurisdicția Protopopiatului din Beiuș și includerea lor în Protopopiatul Central de Oradea, invocându-se în folosul solicitării distanța mai scurtă dintre aceste localități și Oradea, precum și faptul că cele din urmă erau administrate de călugări franciscani ai căror Casă centrală își avea sediul tot în reședința județului³⁸. Se cruța astfel, indicau cei trei, eșantioane importante din timpul lor care putea fi astfel valorificat în alte moduri, înlesnindu-se totodată și contactul cu factorii decizionali, fapt în măsură să le aducă o serie de avantaje legate de desfășurarea profesiei și de menținerea unei mai strânse legături cu comunitatea încredințată păstoririi lor.

Intensa sa activitate la conducerea parohiei din Gruilung a fost brusc curmată de consecințele imediate ale Dictatului de la Viena, din motive care nu ne sunt cunoscute el luând decizia de a sluji în Vadu Crișului, localitate care în noua configurație va fi cedată Ungariei. Ulterior, va ajunge paroh în Iaz (județul Sălaj).

Succesorul său va fi Gheorghe Vamoșiu, sosirea sa în Gruilung având loc în cursul lunii octombrie a anului 1940. „Își face pe deplin datoria. Ține foarte mult la dreptate. Este o fire mai blândă și mai răbdătoare (blajină). Ține predică în fiecare duminică, bine pregătită. Este iubit și ascultat de popor. Poartă grijă de cei orfani, săraci și bolnavi”, avea să noteze Ioan Lile. Alături de Ioan Ladan a depus eforturi consistente pentru creșterea numărului de greco-catolici din satele învecinate. Cel dintâi a reușit convertirea a 125 de ortodocși din Mierlău, dar grija păstoririi acestora în anii celui de-Al Doilea Război Mondial îi va reveni preotului Vamoșiu. Greutatea

și înconjurarea ei de 3 ori, intrarea apoi în interiorul acesteia și rostirea de rugăciuni și intonarea unor cântece. Evenimentul a atras iarăși un mare număr de credincioși, unii dintre el provenind din localitățile învecinate. *Ibidem*, dos. nr. 120, f. 229.

³⁴ *Ibidem* f. 82.

³⁵ *Ibidem*, f. 127.

³⁶ În vara anului 1935. *Ibidem*, f. 149-149 v.

³⁷ La finalul anului 1935. *Ibidem*, f. 325, 333.

³⁸ *Ibidem*, f. 373.

parcurgerii distanței dintre Gruilung și Mierlău (devenit localitate de graniță), în condițiile suspendării unor trenuri dinspre Oradea spre Vașcău, îi vor compromite mult strădaniile menținerii unei legături strânse cu noii convertiți, ducând în final la eșecul întregului proiect.

Un efort constant din partea sa (și de altfel a întregului corp sacerdotal care a activat în Gruilung) a fost acela de a asigura intrarea în inventarul bisericii a unor cărți, reviste sau ziare care să-i ajute să-și îmbunătățească serviciile oferite, dar și să-i țină în contact cu deciziile luate de autoritățile bisericești sau cu cele generale referitoare la lumea greco-catolică. Fondului de carte veche existent (vezi Anexa) i se vor alătura pe parcursul anilor numere din *Unirea* (cea mai veche consemnare identificată cu abonarea la acest organ de presă datează din anul 1899)³⁹, *Vestitorul*, *Viața Creștinului*, *Lumina*, opuri din colecția *Biblioteca Presa Bună* ori cu diverse cântări bisericești. Laolaltă, ele au oferit slujitorilor bisericești șansa acumulării unor noi cunoștințe și informații, ușurându-le activitatea și făcând-o mai utilă.

Instaurarea regimului comunist va însemna pentru el o dublă lovitură: comunitatea din Gruilung a trebuit să treacă la ortodoxism, iar el (ajuns în 1948 preot în Oradea) va fi condamnat datorită convingerilor sale religioase la 13 ani și 7 luni de detenție⁴⁰. Îi va urma Dumitru Pascal⁴¹, numit administrator parohial în cursul lunii iunie a anului 1947. Pentru convingerile sale religioase va fi condamnat și el și urmărit ulterior mulți ani de către organele de securitate.

A luat sfârșit, astfel, odată cu instalarea noului sistem politic o primă etapă din istoria acestei mici, dar însuflețite comunități. Bunele auspicii care au favorizat dezvoltarea sa în primii ani de existență au fost cu brutalitate îndepărtate de noua structură de putere.

Deși mică și situată la distanțe apreciabile de principalele căi de comunicație (calea ferată Oradea-Vaşcău sau drumul ce lega Oradea de Beiuș), parohia din Gruilung a fost condusă, chiar dacă pentru intervale uneori scurte de timp, de o serie de slujitori bisericești de o foarte bună calitate, unii dintre ei reușind să se facă remarcați prin activitatea lor nu doar pe plan local, ci și în cel mai larg al promovării intereselor generale ale greco-catolicismului, transformând localitatea într-un veritabil vector de răspândire a acestei confesiuni. Eforturile și reușitele lor vor fi recunoscute de către superiorii lor cu diverse prilejuri; în mod indirect o altă atestare a calității și cantității muncii lor ne este furnizată de ritmicitatea cu care au fost criticați și condamnați de către partea ortodoxă. Vehemența discursului acesteia trădează teama că activitatea slujitorilor bisericești aparținând de Episcopia Greco-Catolică din Oradea se va traduce, în final, prin dislocarea poziției hegemonice pe care ortodoxismul o deținea în multe comunități.

O serie întreagă de documente și mărturii confirmă faptul că activitatea desfășurată în cadrul bisericii din Gruilung a atras nu de puține ori în localitate un mare număr de credincioși (inclusiv de ortodocși, neoprotestanți sau iudaici), convinși că la activitățile spirituale organizate aici li se vor oferi servicii religioase de o bună calitate, precum și ocazia unor echilibrări emoționale. Tocmai de aceea reconstituirea istoriei unor comunități, precum cea aflată în atenția noastră în rândurile de față, se dovedește utilă nu doar „micii istorii”, ci și celei care își propune să urmărească traiectoria prin timp a Episcopiei Greco-Catolice din Oradea.

³⁹ *Unirea*, nr. 3, 19 ianuarie 1901, p. 20.

⁴⁰ Sergiu Soica, *Eparhia Greco-Catolică de Oradea și Securitatea în anul 1948*, Cluj-Napoca, 2014, p. 48, 53.

⁴¹ Pentru succinte date biografice ale acestuia, dar și ale unor predecesori (Eugen G(h)enț, Cornel Marian, Ioan Gârleanu, Ioan Ladan, Petru Vancu sau Gheorghe Vamoșiu), a se vedea Ierom Gabriel-Florian (Grigore) Borzoș, *Preoții Eparhiei Greco-catolice de Oradea și familiile lor, în documente arhivistice. II. Preoții hirotoniți (1874-1948)*, Oradea, 2023, p. 193-194, 220, 235-236, 250-251, 260, 325, 336.

Anexa

Inventarul Sf. Biserici gr. cat filiale din Gruilung, județul Bihor, protopopiatul Holod, dieceza gr. cat.

Oradea

Biserica

Nu este (ter)minată. Serviciul divin se celebrează într-o cameră, luată în arendă din casa lui Iosif Hoduș, cu 500 lei pe an. Casa din lemn. Camera de 4 m (de) lungă, 4 m (de) lată. Materialul bisericii s-a vândut cu 600 lei.

Fondul instruct al Bisericii

Altarul de lemn cu patru picioare. Tabernacolul de lemn vopsit alb cu ornitură. Pe tabernacol deasupra se păstrează într-o cutie de carton Sf. Mir, Sf. Olio, o pereche de foarfeci și vată. În tabernacol se găsește cibo(r)iu în care se păstrează Sf. Cuminecătură, donat de Reuniunea Attaristică din Budapesta. Pe altar mai sunt: o cruce de lemn, una de sticlă, sfeșnice, lumânărar de aramă, Sf. Evanghelie sub care se găsește un antimis consacrat de Episcopul Valeriu Traian Frențiu în anul 1923, un (alt?) antimis, un burete de șters, un Liturghier cu litere latine tip(ărit) la Blaj (în) 1905 donat de episcopul Traian Valeriu Frențiu împreună cu Evanghelia.

Prascomedierul, o masă de lemn cu patru picioare, pe el stau Sf. potir, discul, lingurița copia, toate aurite, în stare bună, o scândurică, o farfurie de lemn și una de lut, o sticlă pentru vin și una pentru apă, o icoană (...) în față. Proescomedierul e acoperit cu două fețe de masă de pânză. Lângă proscomedier se găsește o cutie de lemn în care se păstrează lumânări și obiecte, apoi două cădelnițe, una mai mare și alta mai mică, amândouă în stare bună, vas de tinichea pentru foc, un sfeșnic de aramă pe masa proscomediei.

Sub masa altarului se găsesc două cununi pentru cei ce se căsătoresc.

În fața altarului se găsește un ținător de icoane, deasupra se află o coroană care reprezintă pe P(re)a C(instita) V(ergura) Maria cu crucifixul în mână; sticla de pe icoană e spartă.

Acest ținător e acoperit cu două fețe de masă, lângă el se află un sfeșnic de lemn, deasupra o cruce de lemn. Pe ambele părți se găsește câte 4 scaune, toate legate împreună; restul se găsește la curatorul al II-lea. Strana e de partea dreaptă, de scânduri în formă de poliță, cu un scaun. Aici se găsește un Apostol tip(ărit) la Blaj (în anul) 1911 (cu) litere latine, Echologiu cu litere latine tip(ărit) la Blaj (în anul) 1913, Orologier cu litere latine tip(ărit) la Blaj (în anul) 1912, toate trei donate de Episcopul Valeriu Traian Frențiu. (Există și un) Triod cu litere latine tip(ărit) la Blaj (în anul) 1810 un Octoih cu litere c(h)iril(ic)e, cam slab, (un) Penticostar mic cu litere latine tip(ărit) în Blaj în anul 1889, Evanghelie cu litere c(h)iril(ic)e în stare bună, Strașnic cu litere c(h)iril(ic)e în stare bună, Octoih cu litere latine destul de bun, Canonic cu litere c(h)iril(ic)e destul de bun, Catavasilier cu litere latine destul de bun, Liturghier cu litere latine, un clopoțel, Eveanghelie cu litere c(h)iril(ic)e în stare bună.

Imediat lângă strană sunt hainele bisericești, cari sunt patru rânduri în stare slabă și necomplete, stihare sunt numai trei. Patru prapori destul de bune. Șterguri întregi - 24, jumătăți - 10 și 2 fețe de masă pe lângă 2 purificatoare. Acestea se păstrează într-o cutie de lemn sub masa altarului în care se găsește un potir de nichel, un disc de aramă, un clopot mic.

Pământurile bisericești

După copia autentică a cărții funduale – care copie este la Preon(oratul) Ordin Episco(opesc) diecezan – pământurile bisericești scrise pe numele bisericii Gruilung sunt următoarele:

1. No 1 curent; No 2 topogr(afic) școală de pământ în intravilan cu teritor de 127 □ stângeni. 2. No 2 curent No, topogr(afic). Arător în intravilan cu teritor de 765 □ strângeni, cari se folosește de cimitir la capătul satului, desgrădit. No. 3 curent, No 81 topogr(afic) Arător în intravilan cu teritor de 1254 □ stângeni, imediat lângă cimitir, desgrădit, se folosește de preotul local. No. 4 curent. No 82 topogr(afic) cimitir cu teritor de 1153 □ stângeni desgrădit, imediat lângă calea purdente.

2. Posesiune parohială (urbarială). No 1 curent, No. 17 topogr(afic) - Casa parohiei, respectiv locul pentru casă și curte, casa cu teritor de 138 □ stângeni; No. 2 curent, No. 18 topogr(afic) - Grădina casei

parohiale, imediat lângă curte cu teritor de 298 □ st(ângeni). După observarea făcută în copia autentică teritoarele de sub no 1-4 curenți au trecut în posesiunea bisericii prin regularea posesiunilor în anul 1868, dec(embrie) 20 sub nr. 15553 în toate posesiunile așa și cele indicate sub no II, C 1-2 s-au expediat prin predarea faptică (anul 1911, februarie 21 sub no 107).

Privitor la copia cărții fonduare sunt de notat: s-au scos și copia autentică a coalei cadastrale de proprietate a bisericii din Gruilung și confruntându-se cu cea din cărțile fonduale se află următoarele abateri:

- în copia coalei cadastrale teritoriul unde a fost biserica e luat de posesiune bisericească. Acest teritor e indus pe coala cadastrală cu No 34 sub No 1 topogr(afic) și face 16 □ pe când în copia cărții fonduale nu se află. La cărțile fonduare acest teritor e pe numele urbariștilor ca parte integrantă a posesiunii urbariale pe când la cadastru e pe numele bisericii;

- e la capătul satului desgrădit de tot, departe de 30 m de la locul casei parohiale;

- în copie cu No 35 a coalei cad(astrale) pe numele bisericii din Gruilung sub denumirea Gorög Kath – alap figurează teritoriile sub No. 11 curent, iar celea 3 teritorii 599 □ st(ângeni) sub no. 12 apare 2 terit(orii) de 211 st(ângeni) cari nu se află în copia cărții fonduare. Aceste teritorii la cărțile fonduare sunt scrise pe numele comunei politice Gruilung. S-au cumpărat pe licitații prin licitație în anul 1892 și la casadtru după observația notarului cercual s-a luat pe numele bisericii „A birtikos cim lapja folytin”. Toate aceste teritorii sunt către capătul satului, lângă casa faurului comunal.

Pentru pământurile acestea nu s-a plătit contribuție mai bine de 25 de ani, până la 17 ani nici nu s-a cerut; în anul 1911 s-a citat contribuția doi ilegal, iar în anul 1914 nici nu s-a cerut contribuția fiindcă figurează pământul pe lângă cimitir, care cimitir pe de fapt și servește spre acest scop.

Casa parohială

Era din lemn edificată în anul 1888 din fondul religiunii de 12 m lungime și 5 m lată, acoperită cu șindrilă. Deoarece era cu totul ruinată ca să nu rămână nici o urmă s-a vândut la 7 iulie 1920 cu scopul ca banii respectiv prețul sub titlul „Fond” pentru ridicarea unei biserici în comuna Gruilung în suma de patru mii și nouă sute de lei să se augmenteze prin fructificare până când credincioșii vor ajunge în posibilitatea de a-și edifica și ridica doritul locaș sfânt.

Ocolul fostei case parohiale îngrădit cu niște târși și o poartă slabă de scânduri, în grădină câțiva pomi.

Supraedificate nu sunt; un grajd, un coteț și o găinărie ce au fost s-a vândut și banii s-au pus în casa bis(ericii). Atât edificiul bisericii, cât și al casei au fost asigurate la „Dochia”.

Fondul instruct al casei parohiale

Un sigil de aramă;

Arhiva care este compusă din următoarele:

1. Matricula botezaților: un ton de la 1845-1852 nelegat, foile se desfac, cu ștergeri, numerii 48, 49 și 50 din anul 1857 și 59, 60 și 61 din anul 1852 lipsesc; b) un ton dela 1852-1880 slab broșat cu multe ștergeri, alocuri descifrabile; c) un ton de la anul 1880 până azi, legat cu acoperiș tare, destul de stabil.

2. Matricula cununaților: a) un ton de la 1845-1852 care lipsește și nici la preluarea parohiei nu l-am găsit; b) un ton de la 1853-1880 cu un acoperiș moale; c) un ton de la 1881 până azi, legat în condițiuni bune.

3. Matricula morților: a) un ton de la 1850-1852 tip(ărit) în ungurește, fără acoperiș, defectuos, pe alocurea abea descifrabil; b) un ton de la 1853-1880 e acoperit cu un acoperiș vânat; c) un ton de la 1881 până azi legat în condiții destul de bune.

4. Un protocol nou pentru capitole de la anul 1881 ian(uarie) pînă la 1906 Dec(embrie) 31. în stare bună;

5. Un protocol nou pentru capitole de la 1908 până azi; un protocol vechiu cu percepțiuni și erogațiuni dela anul 1907 până azi; Un ton nou de exhibitor, foarte bun de la anul 1907 până la anul 1920 octombrie 31. Acesta s-a folosit pentru toate satele aparținând de Dicănești, (și e) plin;

6. Actele și decretele sinodului diecezan în anul 1880, un exemplar al doilea nu-l găsesc;

7. Conciliul prov(incial) al III-lea în 2 exemplare neprevăzute, acoperiș tare;

8. Schematismul din 1900 cu acoperiş moale din 1909 nu se găseşte; actele oficiale din anii 1904-1910, iar din anul 1911 pînă în luna februarie, de aici înainte ne mai ţinându-se Gruilungul ca filială la Dicăneşti, actele sunt în fascicule, dar multe defectuoase.

Averea bisericii

Rem casei cu fin(ele) anului 1928 inclusiv capitaluri de bani daţi la credincioşi: 61 459, 72 lei. Intratele anului: 478, 27 lei. Ieşirile: 68 lei. Rem casei la 28 mai 1929 61 869 lei şi 97 bani, afară de interesele de arie banii alocaţi cari nu s-au încasat încă.

Pământurile primite prin reforma agrară în anul 1927 sunt (în suprafaţă) de 20 iug(ăre) cadastrale sesiune parohială, 8 iug(ăre) cadastrale sesiune bisericească, 4 iug(ăre) cadastrale sesiune cantorală, cari încă nu sunt întăbulate.

Cimitirul e de 1 iug(ăr) cadastral 163 stj. □ neîngrădite, întăbulate pe numele bisericii.

Damian Sălăgean
Irimie Mangra
Curatori

Gruilung, 10 Ianuarie 1930
Io(a)n M. Gârleanu
C(ălugăr) franci(iscan)

Am văzut
Valeriu Hetco,
protopop districtual

Am văzut
Oradea, 4 aprilie 1930
Episcop Valeriu Traian Frenţiu

No. 748/1930

(SJBhAN, Fond Protopopiat Greco-Catolic de Beiuş, dos. nr. 112, f. 123-125 v.)